

Ὁ νεωτερικὸς ἄνθρωπος στὴν ψηφιακὴ ἐποχὴ: ἀνώνυμο ἄτομο ἢ ἐπώνυμο πρόσωπο;

Γεωργίου Κουννούσιη*

Στὴν ἐποχὴ τῆς ὕστερης νεωτερικότητος¹, ἡ ἀνωνυμία στὸ διαδίκτυο προσφέρει τὴν «ἀσφάλεια» στὸν καθένα νὰ λειτουργεῖ ὑπεράνω νόμων καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν, μετατρέποντας ἔτσι τὸν εἰκονικὸ κόσμο σὲ ἓναν κόσμο ἀπάνθρωπο. Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα ποὺ ταλαιπωροῦν κυρίως τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς νέους προέρχονται μέσα ἀπὸ τὴ λανθασμένη χρῆση τῶν μέσων τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας καὶ ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση ποὺ τυγχάνουν τὰ μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐπιτηδείους.

Στὶς ἡμέρες μας ζοῦμε τὴν ψηφιακὴ ἐπανάσταση, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἐπόμενη ἐποχὴ μετὰ ἀπὸ τὴ Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐξελικτικὴ θεωρία τοῦ Auguste Comte, ποὺ κυριάρχησε τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα μὲ τὶς συνέπειές της νὰ ἐκδηλώνονται τὸν 20ὸ αἰῶνα, ἡ ἐπιστήμη θὰ ἔδινε ὅλες τὶς λύσεις στὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ἐπρόκειτο γιὰ μία θεωρία ποὺ ὥθησε τοὺς ἀνθρώπους μακριὰ ἀπὸ τὴ

* Ὁ Γεώργιος Κουννούσιης εἶναι διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ Συνεργαζόμενο Ἀκαδημαϊκὸ Προσωπικὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἐκκλησίας Κύπρου.

1. Ὁ ὅρος ἀνήκει στὸν A. Giddens. Ὁ Z. Bauman ἔχει εἰσάγει τὸν ὅρο ρευστὴ νεωτερικότητα, ὁ Ul. Beck τὸν ὅρο δεύτερη νεωτερικότητα, ὁ N. Μουζέλης τὸν ὅρο παγκοσμιοποιημένη νεωτερικότητα καὶ πρόσφατα ὁ Θ. Τάσης τὸν ὅρο εἰκονιστικὴ νεωτερικότητα. Ὅλοι οἱ ὅροι στὴ σύγχρονη κοινωνικὴ θεωρία ἔχουν ἓνα κοινὸ περιεχόμενο, ἀφοῦ ἡ νεωτερικότητα θεωρεῖται ὡς μία συνεχὴς ἐξελισσόμενη διαδικασία τοῦ μοντέρνου. Βλ. σχετικὰ Χρ. Τσιρώνης, *Θρησκεία καὶ Κοινωνία στὴ Δεύτερη Νεωτερικότητα*. Λόγοι, διάλογοι & ἀντίλογοι στὸ ἔργο τοῦ Ul. Beck, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2018, σσ. 40-41· N. Μουζέλης, *Νεωτερικότητα καὶ Θρησκευτικότητα*. Ἐκκοσμίκευση – Φονταμενταλισμός – Ἠθικὴ, Μαγδαληνὴ Τσεβρένη, Β. Λιοτζῆς (ἐπιμ.), μετάφρ. Τίνα Πλυτᾶ, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα 2014, σ. 77· Θ. Τάσης, *Πολιτικὲς τοῦ βίου II: Ἡ ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ στὴν εἰκονιστικὴ κοινωνία*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα ³2017, σσ. 45-46.

θηρησκεία και τις αξίες της, ενώ σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις ἐκδηλώθηκε καὶ ἐχθρική στάση πρὸς αὐτήν². Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος, τὸν 21ο αἰῶνα πολλοὶ θεωροῦν ὅτι ἡ τεχνολογία θὰ δώσει τις λύσεις στὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ψηφιακῆς ἐποχῆς. Ἡ τεχνολογία αὐτονομημένη ἀπὸ τὸ λειτουργικὸ της πλαίσιο, μετατρέπεται σὲ θεότητα καὶ ὁ ἄνθρωπος γιὰ ἀκόμη μία φορὰ ἀντικαθιστᾷ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ προσβλέποντας στὴν ἐπίτευξη τῆς πολυπόθητης ἀθανασίας³.

Οἱ ταχύτητες ἀλλαγῆς τῶν πραγμάτων στὴν ἐποχὴ τοῦ διαδικτύου εἶναι πολὺ γρήγορες, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν μπορεῖ νὰ τις ἀκολουθήσει. Αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν παραδοσιακὴ κοινωνία. Στὴν προνεωτερικὴ ἐποχὴ, οἱ ἀλλαγές γίνονταν πολὺ ἀργά, μὲ ἀποτέλεσμα ἕνας ἄνθρωπος νὰ εἶχε τὴ δυνατότητα ἀφομοίωσης ὅσων συνέβαιναν στὸ περιβάλλον του καὶ ἡ ζωὴ του χαρακτηριζόταν ἀπὸ σταθερότητα⁴. Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ὅμως ἐπιτελοῦνται συνεχῶς τέτοιες κοινωνικὲς καὶ τεχνολογικὲς ἀλλαγές, ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ προσαρμοσθεῖ, ἀφοῦ καλεῖται νὰ ἀλλάζει αὐτὰ ποὺ ἤξερε μόλις χθές, καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ μαθαίνει συνεχῶς καινούργια πράγματα καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του⁵. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη διαρκοῦς ἀναπροσαρμογῆς γίνεται ἀπάνθρωπη, ἀφοῦ ἀντίκειται σὲ βασικὰ ψυχολογικὰ καὶ βιολογικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ συντελεῖ στὴν αὐξηση τῆς ἀτομικῆς καὶ συλλογικῆς δυσ-

2. Β. Γιούλτσης, *Γενικὴ Κοινωνιολογία*, ἐκδ. Ἀδελφοὶ Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη ⁵2003, σσ. 193-197. Ἰω. Πέτρου, *Κοινωνιολογία*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 46-50.

3. Θ. Τάσης, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμός. Εἰκονιστικὸ ὑποκείμενο καὶ τεχνητὴ νοημοσύνη*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2019, σ. 12: «Πρεσβεύοντας τὴν ὀριστικὴ ἐπίλυση ὅλων τῶν προβλημάτων ὅχι ἀπλῶς τῆς Δύσης, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητας συνολικὰ μέσῳ τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης, τὰ ποικίλα ρεύματα τοῦ ὑπερανθρωπισμοῦ κηρύσσουν τὴν ἔλευση ἐνὸς ἀναβαθμισμένου ἀνθρώπινου εἴδους ποὺ θὰ ὑπερβεῖ τοὺς βιολογικοὺς περιορισμοὺς του κατακτώντας ἀκόμη καὶ τὴν ἀθανασία».

4. Γιὰ τὴν προμοντέρνα-προβιομηχανικὴ κοινωνία βλ. περισσότερα στὸ St. Hall – Br. Gieben, *Ἡ Διαμόρφωση τῆς νεωτερικότητας. Οἰκονομία, Κοινωνία, Πολιτικὴ, Πολιτισμός*, Μ. Σπουρδαλάκης (ἐπιμ.), μετὰφρ. Θ. καὶ Β. Τσακίρης, ἐκδ. Σαββάλας, Ἀθήνα ²2003, σσ. 261-278.

5. Χρ. Τσιρώνης, *Θρησκεία καὶ Κοινωνία στὴ Δεύτερη Νεωτερικότητα...*, ὅ.π., σ. 39: «Πρόκειται προφανῶς γιὰ ἕναν κόσμο “ραγδαίων ἀλλαγῶν” [Giddens], ἕναν κόσμο παγκόσμιας διακύβευσης [Beck] καὶ μιὰ ἐποχὴ κυρίαρχης ἀμφισχημίας [Bauman], ὅπως ἡ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν περιγράψει».

τυχίας⁶. Ταυτόχρονα, σὲ περίπτωση ἀποκοπῆς τοῦ ἀπὸ τῆ διαδικασίας τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς καινούργιας γνώσης, περιθωριοποιεῖται καὶ μένει νὰ κοιτάζει τὴ ζωὴ ποὺ «περνᾷ καὶ χάνεται»⁷. Σύμφωνα μὲ τὸν A. Giddens, ὁ νεωτερικὸς ἄνθρωπος ἔχει ἀφεθεῖ νὰ χειρισθεῖ ἀπὸ μόνος τοῦ τοὺς «κενοὺς χώρους», ποὺ δημιουργοῦνται λόγῳ τῆς ἀπομάκρυνσής τοῦ ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια τῆς παραδοσιακῆς κοινωνίας, γι' αὐτὸ καὶ ἀποτυγχάνει νὰ οἰκοδομήσει τὴν προσωπικὴ του ταυτότητα⁸. Αὐτὸ τὸν καθιστᾷ ἀδύναμο γιὰ τὴν παραγωγὴ νοήματος στὴν καθημερινή του ζωὴ, πρᾶγμα ποὺ ἔχει συνέπειες καὶ στὴν κοινωνικὴ συνοχή, ἀφοῦ ἐδῶ ἐντοπίζεται ὁ πυρήνας τῆς κρίσης τῶν ἀρχῶν τοῦ 21οῦ αἰ.⁹.

Μέσα σὲ λίγα χρόνια ἀντικαταστάθηκαν «καινούργιες» συνήθειες μὲ «νέωτερες». Ἐκεῖ ποὺ παλαιότερα ὡς ἔφηβοι μαζευόμασταν στὰ «ἴντερνετ καφέ», τῶρα οἱ σημερινοὶ ἔφηβοι ὄχι μόνον δὲν γνωρίζουν τὴν ὕπαρξή τους, ἀλλὰ ζοῦν μέσα σὲ ἓνα διαδικτυακὸ κόσμον συνεχῶς, ἀφοῦ πλέον εἶναι «καλωδιωμένοι» μὲ τὶς ἔξυπνες συσκευές καὶ τὸ ταχὺ δορυφορικὸ διαδίκτυο τῶν 4G καὶ 5G. Εἶναι ὁ τόπος τῆς δικῆς τους ἐλευθερίας, ὅπου ἐκφράζουν τὶς βαθύτερες ἐπιθυμίες τους, τοὺς φόβους τους καὶ πειραματίζονται σὲ ἐμπειρίες καὶ ἀναζητήσεις ποὺ δύσκολα θὰ ἔπρατταν στὸ πραγματικὸ κοινωνικὸ τους περιβάλλον μὲ τὶς ἀπαγορεύσεις καὶ τὰ ὅρια μετὰξὺ αὐτοῦ ποὺ ἐπιτρέπεται καὶ αὐτοῦ ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται. Τραγικὴ συνέπεια εἶναι ἡ ἀντίληψη τῶν νέων –καὶ ὄχι μόνον– ἀνθρώπων, ὅτι χωρὶς διαδίκτυο δὲν ὑπάρχει ζωὴ, ἀφοῦ ἡ καθημερινότητά τους χαρακτηρίζεται ἀπὸ «ἀνία, βαρεμάρα», ὅπως λέει καὶ τὸ κλασικὸ πλέον τραγοῦδι¹⁰.

6. Θ. Χατζηλάκος, «Κοινωνία τῆς πληροφορίας, ἐκπαίδευση καὶ ὁ –ἐνδεχόμενος– ρόλος τῆς ὀρθοδοξίας», στό: *Νέες Τεχνολογίες & Οἰκογένεια*, [Σύγχρονη Ποιμαντικὴ Βιβλιοθήκη 1], Ἱερὰ Μητρόπολις Δημητριάδος – Ἀκαδημία Γονέων, ἐκδ. Π. Κυριακίδη, Ἀθήνα 2009, σ. 124.

7. Γ. Πάριος, «Σήμερα», στό: *Ἐπαφὴ* (1992), στίχοι-μουσική: Στ. Σπανοδάκης.

8. A. Giddens, "Living in a Post-Traditional Society", στό: U. Beck, A. Giddens, S. Lash (ἐπιμ.), *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Polity Press, Cambridge 1994, σσ. 57-109.

9. Γ. Κουννούσης, «Ὁ σύγχρονος κόσμος τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰώνα: μιὰ πλούσια κοινωνία ἀνισοτήτων», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας* 28 (2022), σσ. 63-83.

10. Εὐλίνα Σπαθιά, «Ἀδρεναλίνη», στό: *Ξεσσαλονίκη* (1993): «Ἀδρεναλίνη κανέναν δὲν θὰ μείνει / μαύρη κατάρρα, ἀνία, βαρεμάρα / Ἡ μέρα σβήνει, Ἀθήνα εἶσαι καμίνι / ὥσπου νὰ φέξει νὰ δοῦμε ποιὸς θ' ἀντέξει».

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἐπομένως ἀναλώνεται στὴν πλοήγηση σὲ διαδικτυακοὺς τόπους καὶ ἀναζητεῖ νὰ βιώσει μίαν «παράλληλη» ἀλήθεια, τὴν ὁποία στερεῖται στὴν καθημερινότητά του, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀπομονώνεται ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ του περιβάλλον¹¹. Ὅπως ἔχει ἐπισημανθεῖ:

Οἱ περισσότερες κοινωνιολογικὲς ἔρευνες μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν χρηστῶν τοῦ διαδικτύου δὲν προσελκύνονται τόσο ἀπὸ τὴν εὐκαιρία τῆς εἰσόδου σὲ ἕναν κόσμο, ὅσο ἀπὸ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐξόδου. Αὐτὴ ἡ δευτέρη εὐκαιρία ἔχει μέχρι στιγμῆς ἀποδειχθεῖ πιὸ ἐλκυστική: τὸ διαδίκτυο χρησιμοποιεῖται εὐρῶς σὰν καταφύγιο, καὶ ὅχι γιὰ νὰ γκρεμίζει τείχη καὶ νὰ ἀνοίγει παράθυρα· περιχαρᾶκῶναι μιὰ ζώνη ἄνεσης ἐντελῶς ἀτομική, μακριὰ ἀπὸ τὴ φασαρία τοῦ χασοικοῦ καὶ βρόμικο κόσμου τῆς ζωῆς καὶ τὶς προκλήσεις τοῦ γιὰ τὴν ἡρεμία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ἀποφεύγουν τὴν offline ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἀνθρώπους, διότι εἶναι, δυνάμει, πηγὴ ἄγχους καὶ ἐκνευρισμοῦ, λόγῳ τῶν διαφορῶν ἀπόψεων καὶ τῶν δυσνήτων διαφωνιῶν [...]. Ἄντὶ νὰ διευρύνει τὴν ποσότητα καὶ νὰ βελτιώνει τὴν ποιότητα τῆς ἀνθρώπινης ὁλοκλήρωσης, τῆς ἀμοιβαίας κατανόησης, τῆς συνεργασίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης, τὸ διαδίκτυο ἔχει διευκολύνει τὶς πρακτικὲς ἀπομόνωσης, διαχωρισμοῦ, ἀποκλεισμοῦ, ἐχθρότητας καὶ διαμάχης¹².

Ὁ νεωτερικὸς ἄνθρωπος καὶ ἰδίως οἱ νέες γενιὲς μοιράζονται τὴν καθημερινότητά τους ἀνάμεσα σὲ «δύο κόσμους»: ἕναν online καὶ ἕναν offline. Μπορεῖ ἡ χρῆση τοῦ διαδικτύου νὰ διευκολύνει τὶς ἐπαφές, τὶς ἐργασιακὲς σχέσεις καὶ τὶς ἐπαγγελματικὲς δραστηριότητες¹³, ταυτόχρονα ὅμως ὁ «ἄλλος» κόσμος, αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐκτὸς δικτύου, δὲν ἔχει

11. Χρ. Τσιρώνης, «Ἡ ἀντινομία τῆς οἰκειότητας: Ἐπικοινωνία καὶ ἀποξένωση στὸ διαδίκτυο», στό: *Ἄνθρωπος καὶ Κοινωνία. Συμβολὴ στὸ διάλογο Θεολογίας καὶ Κοινωνικῆς Θεωρίας*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 266: «Ἰδιαίτερο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ διαχείριση τῶν δομικῶν στοιχείων κοινωνικῆς ταυτότητας στὸ διαδίκτυο. Ἡ κοινωνικὴ ταυτότητα διαμορφώνεται πλέον μέσα σὲ μιὰ διαδικασία κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἀπόλυτη δέσμευση μὲ τὸ ἄμεσο κοινωνικὸ περιβάλλον χαλαρώνει [...]. Ἡ κατάσταση αὐτὴ φαίνεται νὰ εἶναι ἀνισοβαρὴς ὡς πρὸς τὸ βαθμὸ ἐμπέδωσής της στὸ σύγχρονο κόσμο. Γιὰ ἄλλους ὁδηγεῖ σὲ μιὰ διαδικασία ἀπεγκλωβισμοῦ ἀπὸ αὐστηρὰ ὅρια ρόλων καὶ κανόνων καὶ γιὰ ἄλλους σὲ μιὰ ἀποδέσμευση ἀπὸ τὴν προσωπικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐθύνη».

12. Z. Bauman – Th. Leoncini, *Γεννημένοι Ρευστοί, μεταμορφώσεις τῆς τρίτης χιλιετίας*, μετὰφρ. Σωτὴ Τριανταφύλλου, ἐκδ. Πατάκης, Ἀθήνα 2019, σσ. 89-90.

13. Θ. Τάσης, *Πολιτικὲς τοῦ βίου II: Ἡ ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ στὴν εἰκονιστικὴ κοινωνία*, ὅ.π., σ. 49.

έξαφανισθεί, οὔτε πρόκειται νὰ ἀλλάξει στὸ ἄμεσο μέλλον. Αὐτοὶ οἱ «δύο κόσμοι», ἂν καὶ βρίσκονται διαχωρισμένοι σὰν δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, ἐν τούτοις χρειάζεται νὰ συμφιλιωθῶν γιὰ τὴ σωστὴ λειτουργία τους πρὸς ὄφελος τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου· ἄλλως, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τῆς ἀλληλοεπικάλυψης τῶν «δύο αὐτῶν κόσμων», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργοῦνται τεράστιες σχάσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων¹⁴.

Ἡ τεχνολογία στὴ νεωτερικὴ ἐποχὴ τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰῶνα ἔχει γίνῃ «νέα θεότητα» τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου¹⁵. Τὸν ἔχει μαγνητίσει μὲ τὸν μεταφυσικὸ δυναμισμό της, ἀφοῦ ὅλα μπορεῖ νὰ τὰ ἀνατρέψει, νὰ τὰ διορθώσει καὶ νὰ βρεῖ τὴ λύση σὲ ὅποιοδήποτε πρόβλημα ἀπασχολοῦσε τὴν ἀνθρωπότητα μέχρι στιγμῆς. Ὁ ἀνθρώπος ἀπέναντι σὲ ὅλα αὐτὰ τοποθετεῖται μὲ δέος καὶ ἐμπιστοσύνη ἀπέναντι στὴν τεχνολογία καὶ δημιουργεῖ καινούργια ὑποκατάστατα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως¹⁶. Γιὰ ἄρκετους στὴν ἐποχὴ τῆς κοινωνίας τῆς πληροφορίας, μὲ τὶς ἄπλετες γνώσεις ποὺ παρέχει τὸ διαδίκτυο, ὀρισμένες μηχανὲς ἀναζήτησης, ὅπως εἶναι αὐτὴ τῆς Google, μετατρέπονται σὲ ἀλάνθαστες θεότητες, ἀφοῦ ἂν δὲν τὸ γράφει, τότε δὲν εἶναι σωστό! Συνεπῶς, τὸ μετακοινωνιολογικὸ πρόβλημα τῆς τεχνολογίας εἶναι στὴ βάση τοῦ πρόβλημα ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου – καὶ σὲ αὐτὸ ὀφείλουμε νὰ ἀναζητήσουμε τὴ λύση.

Ἐπιβάλλεται ὅμως νὰ ξεκαθαρίσουμε ὅτι ἡ τεχνολογία δὲν εἶναι κάτι ἀρνητικόν. Συμβάλλει στὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας. Λύνει ἀρκετὰ προβλήματα καὶ διευκολύνει τὴν καθημερινότητα τῶν

14. Z. Bauman – Th. Leoncini, *Γεννημένοι Πευστοί...*, ὁ.π., σσ. 86-88.

15. Ἡ τεχνολογία ἔχει χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ «θρησκεία τῆς εἰκονιστικῆς κοινωνίας», βλ. Θ. Τάσης, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμός...*, ὁ.π., σ. 58, ὅπου ὁ σ. σημειώνει χαρακτηριστικά: «Μιὰ θρησκεία γιὰ ἄθρησκους, ἓνα εἶδος μεταθρησκείας, ὅπου ἡ τεχνικὴ ὑπόσχεται νὰ λυτρώσει τὸ ἀνθρώπινο εἶδος ἀπὸ τὸν μόχθο, τὴν ἀσθένεια, τὸ γῆρας καὶ τὸν θάνατο».

16. Β. Γιούλτσας, *Ἡ «ἄλλη» θέαση τοῦ κοινωνικοῦ*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 407: «Πάντοτε γιὰ νὰ πιστέψει ὁ ἀνθρώπος ζητοῦσε ἀποδείξεις. Γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ, χρειάστηκε ἐπίδειξη δυνάμεων, θαύματα, ἀληθινὰ θαύματα. Καὶ στὴν ἐποχὴ μας τέτοια θαύματα μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει μόνο ἡ “νέα θεότητα” ποὺ λέγεται Τεχνολογία. Στὰ μάτια, λοιπόν, τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μόνῃ ἡ τεχνολογία σήμερὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιεῖ θαύματα καὶ μάλιστα αὐθεντικά. Νά, γιὰτὶ ἡ τεχνολογία εἶναι ἡ τελευταία πίστη τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τελευταία ἀγάπη του, ποῦ, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασή της, εἶναι πολλὲς φορὲς ἑτοιμος νὰ παραμορφώσει ἀκόμη καὶ τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπό του».

ανθρώπων που ζουν πλέον σε μία παγκοσμιοποιημένη εποχή. Με την τεχνολογία όλα έχουν έλθει πιο κοντά και οι κοινωνικές και εργασιακές επαφές των ανθρώπων είναι τόσο άμεσες, όσο ποτέ άλλοτε στο παρελθόν. Η τεχνολογία, σύμφωνα με την ορθόδοξη θεολογία, είναι ένα δώρο του Θεού προς τον άνθρωπο. Η κατ' εικόνα Θεού δημιουργία του ανθρώπου έχει ως χαρακτηριστικό της στοιχείο τη δημιουργικότητα. Μόνον ο άνθρωπος από όλα τα δημιουργήματα μπορεί να δραστηριοποιήσει με τη λογική του τα χαρίσματά του και να φτιάξει πολιτισμό. Όμως χρειάζεται αρκετή προσοχή: Η έπαρση που κρύβει η αλόγιστη χρήση της τεχνολογίας μπορεί να οδηγήσει την ανθρωπότητα αντί σε πρόοδο στην καταστροφή, αφού η αυτονόμησή της τη θεοποιεί, κάτι που συνεπάγεται την ύβρη και την τιμωρία¹⁷. Η τεχνολογία σε κάθε φάση του ανθρωπίνου πολιτισμού είναι ένα μέσο για την πρόοδο και όχι αυτοσκοπός. Εκεί που χάνεται το μέτρο δημιουργούνται ποικίλα προβλήματα για την ανθρωπινή κοινωνία και τον κόσμο ολόκληρο.

Ήδη σε παγκόσμιο επίπεδο έχει διαπιστωθεί μία σοβαρή εξάρτηση κυρίως των νέων από το διαδίκτυο, με αποτέλεσμα να περιγράφεται ως έθιμός. Πλέον οι άνθρωπινες σχέσεις είναι εικονικές και η πραγματικότητα έχει αντικατασταθεί από τη φαντασία, αφού οι χρήστες παραμένουν άορατοι στον παγκόσμιο ιστό πίσω από τις θόκες και τις ηλεκτρονικές τους συσκευές. Και ενώ ο κυβερνοχώρος είναι ένας νέος τρόπος ζωής για εκατομμύρια ανθρώπους ανά την ύφήλιο και προσφέρει την ευκαιρία για κοινωνικοποίηση, εν τούτοις οι άνθρωποι υποφέρουν από μοναξιά, όσο ποτέ άλλοτε στην ανθρωπινή ιστορία. Πέραν του ψηφιακού κόσμου υπάρχει το χάος¹⁸. Το δωμάτιο ή ο προσωπικός χώρος του σύγχρονου ανθρώπου μετατρέπεται σε απομόνωση ύψιστης ασφαλείας. Η κατασκευή πολλών και συνήθως ψεύτικων ταυτοτήτων για χρήση στο διαδίκτυο επιτρέπει στους χρήστες την παραβίαση των όποιων νομικών και ηθικών κανόνων της πραγματικής ζωής, μόνο και μόνο για να «ζήσουν» την εικονική πραγματικότητα (*virtual reality*)¹⁹. Η ζωή μετατρέπεται έτσι σε

17. Αυτή είναι άλλωστε η έννοια της διήγησης του Πύργου της Βαβέλ στην Παλαιά Διαθήκη Γεν. 11, 1-9.

18. Θ. Τάσης, *Πολιτικές του βίου II: Η επιμέλεια éαυτού στην εικονιστική κοινωνία*, ό.π., σσ. 306-310.

19. Κ. Ζορμπάς – Μ. Τσικριτσής, «Η νέα φιλοσοφία του Facebook και του Blog. Μια πρώτη ανθρωπολογική προσέγγιση στις νέες μορφές της διαδικτυακής επικοινωνίας»,

ένα παιχνίδι, όπου επιβιώνει τὸ ψέμα, ἡ κοροϊδία καὶ ἡ ἐγκληματικότητα. Ἀρκετὲς εἶναι οἱ φορὲς ποὺ ἡ ἀπάθεια ὑπερέχει ἔναντι τῶν προκλήσεων τῆς καθημερινότητας, ὀδηγώντας στὴν ἀπανθρωποποίηση τῆς κοινωνίας. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ προτίμηση τῆς βιντεογράφησης ἐγκληματικῶν ἐνεργειῶν ἐναντίον συνανθρώπων στὸν δημόσιο χώρο, παρὰ ἡ ἐνεργὸς ἐμπλοκὴ γιὰ τὸν τερματισμὸ τους καὶ τὴ διάσωση τοῦ θύματος²⁰. Ἐκεῖ ὅπου κυριαρχεῖ ἡ εἰκόνα ἀπουσιάζει τὸ σῶμα καὶ οἱ αἰσθήσεις, ἄρα καὶ ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴ διαχείριση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνάληψης τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ἐπιτυχία ἢ τὴν ἀποτυχία τῶν ὁποιων ἐπιλογῶν τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου²¹.

Ὁ ἀσώματος ἄνθρωπος, ἔτσι ὅπως παρουσιάζεται στὴ σύγχρονη ἐποχὴ, εἶναι τὸ ὄραμα τῆς πλατωνικῆς καὶ νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, ὅπου τὸ σῶμα ἐθεωρεῖτο ὑποτιμημένο καὶ γι' αὐτὸ χωρὶς ἰδιαίτερη ἀξία. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν καὶ οἱ φιλόσοφοι στρέφονταν στὴν καλλιέργεια τῆς ψυχῆς καὶ στὰ ἰδανικὰ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ κεντρικὸ στοιχεῖο στὴ διδασκαλία τους ἦταν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πνεύματος ἔναντι τῆς ὕλης²². Ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ θεολογία, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ φιλοσοφία, ἀπὸ τὶς πρῶτες στιγμὲς τόνιζε τὸ συναμφότερον, τὴν ψυχοσωματικὴ δηλαδὴ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, καὶ ὅλες τὶς αἱρέσεις ποὺ ἐπλητταν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τὶς καταπολεμοῦσε θεολογικά, διότι τὸ ὅποιο δογματικὸ λάθος ἐναντίον τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶχε τὴν ἄμεση συνέπειά της στὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου²³. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ὁλοκληρωμένο πρόσωπο μόνον ὅταν ἔχει πλήρη ἐλευθερία, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἀναλογίζεται καὶ νὰ ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνη τῶν

στό: *Νέες Τεχνολογίες & Οἰκογένεια*, ὁ.π., σ. 87.

20. Ἀντιθέτως, ἡ Ἐκκλησία προτείνει ἓναν πιὸ ἀνθρώπινο πολιτισμὸ ποὺ ἐδράζεται στὴ θυσιαστικὴ ἀγάπη ὡς οἰκουμενικὴ ἀξία γιὰ τὴν οἰκοδόμηση μιᾶς ἰσότιμης καὶ δίκαιης κοινωνίας. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ Παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη, *Λουκ.* 10, 25-37.

21. Στ. Σ. Φωτίου, *Ἀντισυμμετρικὲς Συνειδήσεις*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2017, σσ. 76-78.

22. Ν. Ματσούκας, *Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας. Μὲ σύντομη εἰσαγωγὴ στὴ φιλοσοφία*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη ⁷2001, σσ. 160-173, 248-252.

23. Ν. Ματσούκας, *Ὁρθόδοξία καὶ αἵρεση στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τοῦ Δ', Ε', ΣΤ' αἰῶνα*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη ²1992, σ. 295: «Ἡ ἐνανθρώπηση ἔκανε τὴν πρόσληψη τῆς ἀνθρωπότητας ἀπὸ τὴ θεότητα κατὰ πραγματικὸ τρόπο, μὲ οὐσιαστικὴ ἔνωση καὶ μὲ συνέπεια τὴ θεραπεία τῆς (ἀρρωστημένης) ἀνθρώπινης φύσης. Τοῦτο ἔχει τὶς γενικὲς προεκτάσεις σὲ ὅλη τὴν κτίση καὶ τὴν ἱστορία».

πράξεών του²⁴. Αντιθέτως τὸ ἄτομο, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει πλήρη ἐλευθερία, εἶναι καὶ ἀνεύθυνο, ἄρα καὶ ἀποφεύγει τὶς συνέπειες τῶν πράξεών του. Ἡ ἀνωνυμία ὁδηγεῖ σὲ μία ἀποπροσωποποίηση τῆς κοινωνίας καὶ ἡ ἀπόκρυψη τῆς ταυτότητάς σὲ ἓναν ἄκρατο ἀτομικισμό, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ παρανομία καὶ ἡ ἐγκληματικότητα κάθε μορφῆς²⁵.

Ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία, ποὺ ἔχει ὡς βασικὸ της γνώρισμα τὴν καταναλωτικὴν κουλτούρα, εἶναι ταυτισμένη μὲ τὰ ὕλικά ἀγαθὰ. Αὐτὸς ὁ ὕλικὸς κόσμος, ποὺ κυριάρχησε κατὰ τὸν 20ὸ αἰῶνα, φαίνεται νὰ κλονίζεται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ. Στὸν 21ο αἰῶνα κυρίαρχο στοιχεῖο εἶναι ἡ ἀποδόμηση τῆς ὕλης μέσῳ τοῦ διαδικτύου, ποὺ προβάλλει ἓνα ἄυλο εἰκονικὸ μοντέλο ζωῆς. Ὁ πολιτισμὸς τῆς ὕστερης νεωτερικότητας εἶναι ἀπὸ τὴ μία ἀποδεσμευμένος ἀπὸ τὴν ὕλη σὲ ἓναν ἐξαὐλωμένο κόσμο καὶ ταυτόχρονα ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι προσκολλημένος στὴν ὕλη, ἀφοῦ ὁ τεχνολογικὸς πολιτισμὸς χωρὶς τὴν ὕλη εἶναι ἀνύπαρκτος! Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὑπάρχει τέτοια ὑποτίμηση τῆς ὕλης, ποὺ ἡ σωστὴ χρησιμοποίησή της καὶ ἡ μεταμόρφωσή της, ἔτσι ὅπως τίθεται στὸ πλαίσιο τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μοιάζει ἀνέφικτη.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ διαδικτύου ἔχει φθάσει σὲ ἓνα σημεῖο, κατὰ τὸ ὁποῖο ἀναδεικνύεται ἡ προκλητικότητά καὶ ἡ σαγήνη ποὺ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο ἡ ἀπουσία τῆς ὕλης. Ὁ ἄνθρωπος ἀναλώνεται στὴν ἀπόκτηση ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερων εἰκονικῶν «φίλων» στὶς πλατφόρμες κοινωνικῆς δικτύωσης. Κάνει ἓνα σωρὸ ἀνοησίες καὶ ἐπικίνδυνες προ-

24. Ἡ πατερικὴ διδασκαλία γιὰ τὸ πρόσωπο δὲν ἀναπτύχθηκε ἀρχικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀνθρωπολογίας, ἀλλὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς θεολογίας: Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ 214 Τερεντίῳ κόμητι*, PG 45, 180C· *Ἐπιστολὴ 236 Ἀμφιλοχίῳ Ἰκονίου*, PG 32, 884AC· Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 29, Θεολογικὸς Γ' Περὶ Υἱοῦ*, PG 36, 73A-104D· *Λόγος 40, Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, PG 36, 359A-428D· Γρηγορίου Νύσσης, [Μ. Βασιλείου] *Ἐπιστολὴ 38*, PG 32, 325A-340C· *Πρὸς Ἑλλήνας ἐκ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν*, PG 45, 180CD· *Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τρεῖς Θεοὺς*, PG 45, 120A· *Κατ' Εὐνομίου, Λόγος Α'*, PG 45, 304B. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, ἡ ἐννοία τοῦ προσώπου γιὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴ φύση, τὴν οὐσία καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔχει καθαρὰ ὄντολογικὸ περιεχόμενο· βλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Κεφάλαια Φιλοσοφικὰ 42*, PG 94, 612A-613D.

25. Ch. Taylor, *Οἱ δυσανεξίες τῆς νεωτερικότητος*, μετάφρ. Μ. Πάγκαλος, ἐκδ. Ἐκκρεμές, Ἀθήνα 2006, σ. 33. Σ. Καϊτατζή-Γουίτλοκ, «Διαδίκτυο ἀσυδοσίας ἢ διαφανῆς Παγκόσμια ὑποδομή;», *Τὸ Βῆμα*, <https://www.tovima.gr/2021/10/23/opinions/diadiktyo-asydosias-i-diafanis-pagkosmiadimosia-ypodomi/> [20/06/23].

κλήσεις μόνο και μόνο για να έχει «ακόλουθους» (*followers*). Γράφει ὅ,τι τοῦ κατέβει χωρίς να ἀναλογίζεται τὴ ζημιὰ ποὺ θὰ προκαλέσει σὲ ὀρισμένους συνανθρώπους του ἢ στὴν εὐρύτερη κοινωνία. Παραγγέλλει καὶ ἀγοράζει τὰ πάντα μὲ βάση αὐτὰ ποὺ τοῦ προτείνουν, ἀφοῦ προηγουμένως συγκέντρωσαν καὶ κατέταξαν τὰ εἰδικὰ λογισμικά (*cookies*) τὶς ἐπιθυμίες του. Ἡ ἀνελεύθερη ἐπιλογή λόγω βαρεμάρας δὲν γίνεται μὲ βάση τὰ πραγματικά θέλω καὶ τὶς ἀνάγκες, ἀλλὰ μὲ βάση λίστες ἐπιθυμιῶν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν συνθλίβεται καὶ ἐξοβελίζεται τὸ αὐτεξούσιο, ἡ δυνατότητα δηλαδή τοῦ ἀνθρώπου νὰ σκεφθεῖ καὶ νὰ ἐπιλέξει ἐλεύθερα. Ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ κατάργηση τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου. Γενικὰ τὸ διαδίκτυο εἶναι ὁ χῶρος ὅπου ἡ ὕλη συνθλίβεται καὶ ἀπουσιάζει τὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Εἶναι ἡ στιγμή ποὺ ἡ τεχνολογία κατάφερε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία νὰ ἐξαλείψει ταυτόχρονα τὶς τρεῖς διαστάσεις τῆς φύσης: τὸν χῶρο, τὸν χρόνο καὶ τὴν ὕλη. Ὅπως ἔχει ὀρισθεῖ, τὸ διαδίκτυο εἶναι μία «Ἀκαριαία, Παγκόσμια, Ἀσώματη Μηχανὴ Ἑπικοινωνίας», γιατί ὅλα γίνονται ἀκαριαῖα (χρόνος), χωρίς νὰ ὑπάρχει πραγματικὴ ἀπόσταση (χῶρος) καὶ λειτουργώντας μόνο νοητικά (σῶμα καὶ ὕλη)²⁶.

Ἡ ψηφιακὴ περιήγηση στὴν εἰκονικὴ πραγματικότητα διασπᾷ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἐφ' ὅσον ἀφήνει ἔξω ἀπὸ τὴν ἐμπειρία αὐτὴ τὸ σῶμα καὶ τὶς αἰσθήσεις.

Τὸ σῶμα εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς «φυσικῆς» ἐπικοινωνίας. Συνδιαμορφώνει τὸ ἐπικοινωνιακὸ πλαίσιο καὶ ὀρίζει πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὅρους του. Ἡ ἐμπειρία τοῦ σώματος ὡς ὑπαρκτῆς ἀναφορᾶς στὸν χωρο-χρόνο κινητοποιεῖ τὴν ἐνσυναίσθηση, τὴ συμπόνια ἢ τὴν ἀποστροφή τῆς βίας σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν εἰκονικὴ τοῦ ἀναφορά. Στὴν περίπτωσι τῆς δικτυακῆς ἐπικοινωνίας, τὸ σῶμα δὲν ἔχει λυγμικὴ ἀνταπόκριση, ὅταν ταλαιπωρεῖται ἡθικὰ ἢ σωματικά. Ἐπίσης, τὸ σῶμα δίνει –χάρη στὴ βραδύτητα ἀνταπόκρισής του– τὴ δυνατότητα δεύτερης σκέψης, κάτι ποὺ δὲν ἰσχύει στὴν ἀμεσότητα τῆς εἰκονικῆς ἀλληλεπίδρασης. Συμπερασματικά, τὸ σῶμα διαφυλάσσει τὸ ὅριο τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καθὼς κάθε πράξη καὶ λόγος ἀπευθύνεται σὲ ἓνα πρόσωπο καὶ ὄχι σὲ ἓνα ρόλο, avatar ἢ κυβερνο-ὕπαρξη²⁷.

26. Χρ. Ἀνδρας, «Παραβατικότητα καὶ ἐθισμὸς στὸ διαδίκτυο», στό: *Νέες Τεχνολογίες & Οἰκογένεια*, ὅ.π., σ. 60.

27. Χρ. Τσιρώνης, «Ἡ ἀντινομία τῆς οἰκειότητος: Ἑπικοινωνία καὶ ἀποξένωση στὸ διαδίκτυο», ὅ.π., σσ. 268-269.

Ὁ εἰκονικὸς ἑαυτός, ποὺ συνήθως εἶναι ἓνα ψεύτικο προσωπεῖο, ὁδηγεῖ στὴ δημιουργία μιᾶς καινούργιας ταυτότητας γιὰ τὸν χρήστη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μετατρέπεται σὲ ἓνα ἀνώνυμο ἄτομο στὸ χάος τοῦ κυβερνοχώρου. Μέσα ἀπὸ τὶς ἀτελείωτες ἀναπαραστάσεις καὶ ἀναμεταδόσεις εἰκόνων, τὸ ἀπρόσωπο ἄτομο δὲν μπορεῖ τὶς πλεῖστες φορὲς νὰ διακρίνει ἀνάμεσα στὴ φαντασία καὶ τὴν ἀλήθεια, ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα καὶ τὴν προσομοίωση²⁸. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, συχνὰ ἀρκετὲς παραβατικὲς καὶ ἐγκληματικὲς συμπεριφορὲς ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν ψηφιακὸ κόσμο μεταφέρονται καὶ στὴν πραγματικὴ ζωὴ. Ἡ ἀπεριόριστη μετάδοση πληροφοριῶν λειτουργεῖ ὡς παγίδα γιὰ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν ἀποκτήσει κριτικὴ σκέψη καὶ δὲν μποροῦν νὰ φιλτράρουν τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ψέμα. Τὸ διαδίκτυο γίνεται ἀφ' ἑνὸς τὸ μέσο γιὰ μία σωστὴ ἐνημέρωση σὲ διάφορα θέματα καὶ ἀφ' ἑτέρου –δυστυχῶς– τὸ μέσο γιὰ πλύση ἐγκεφάλου καὶ γιὰ μετατροπὴ τῶν ἐλεύθερων προσώπων σὲ ἀτομικὰ πιόνια μιᾶς ἀπρόσωπης κοινωνίας, προβάλλοντας λανθασμένα πρότυπα, ἰδεολογίες καὶ συμπεριφορὲς.

Εἶναι γενικὰ παραδεκτὸ ὅτι τὰ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα ἄλλαξαν τὴν καθημερινότητά μας. Μᾶς διευκολύνουν νὰ ὀργανώσουμε καλύτερα τὴ ζωὴ καὶ τὸν χρόνο μας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ δαιμονοποίηση τῆς τεχνολογίας. Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία, τὰ πάντα εἶναι ἓνα δῶρο τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ τὰ διαχειρίζεται σωστὰ πρὸς τὸ κοινὸ συμφέρον. Ὅπως κάθε καινούργια μορφή τεχνολογίας ποὺ εἰσδύει στὴ ζωὴ του, ἔτσι καὶ στὰ ζητήματα τῆς ψηφιακῆς ἐποχῆς χρειάζεται νὰ ὑπάρχει τὸ μέτρο στὴ χρῆση τῶν πραγμάτων. Ἡ λύση στὸ πρόβλημα τῆς ἀνωνυμίας τοῦ ἀπρόσωπου ἀτόμου τῆς σύγχρονης ἐποχῆς βρίσκεται στὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν τεχνολογία στὴν ὀντολογία τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ καταξίωση τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πραγματοποιήθηκε στὴ ρωγμὴ τῆς ἱστορίας, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Δημιουργὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ σαρκώθηκε στὴ γῆ²⁹.

Ἡ πραγματικότητά τῆς Σάρκωσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διατρανώνει τὴν μεταμόρφωση τῆς ὕλης, ἀφοῦ προσλήφθηκε καὶ ἐξαγιάσθηκε ἀπὸ τὸν

28. Κ. Ζορμπᾶς – Μ. Τσικριτσῆς, «Ἡ νέα φιλοσοφία τοῦ Facebook καὶ τοῦ Blog...», ὅ.π., σσ. 93-94.

29. Ἰω. 1, 14: «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν».

ίδιο τόν Θεό³⁰. Ἡ θεολογία τοῦ προσώπου, ἔτσι ὅπως ἐκφράζεται στήν ὀρθόδοξη πατερική διδασκαλία, ἀντίκειται στὸν ἀπρόσωπο ἀσώματο κόσμος καὶ λειτουργεῖ στήν οἰκοδόμηση μιᾶς εὐρυθμῆς κοινωνίας³¹. Ὁ κάθε ἄνθρωπος καταξιώνεται ἀπέναντι στὸν ἄλλο, γιατί εἶναι ἰδιαίτερο καὶ μοναδικὸ πρόσωπο ποὺ ἔχει ἀπεριόριστη ἀξία, γι' αὐτὸ καὶ χρῆζει σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης³². Ἡ Ἐκκλησία μὲ τὰ μυστήρια καὶ τὶς ἀκολουθίες τῆς εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει τὴν ὕλη, ἀφοῦ ἡ ὕλη εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ τὴν τέλεσή τους. Χωρὶς φωμὶ καὶ κρασί δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἡ Θεία Εὐχαριστία, χωρὶς νερὸ τὸ Βάπτισμα, χωρὶς ἀρώματα τὸ Μύρο, χωρὶς λάδι τὸ ἱερὸ Εὐχέλαιο, χωρὶς νερὸ ὁ ἀγιασμός ἀντιστοίχως καὶ τόσα ἄλλα. Ἐπίσης, μὲ τὶς χριστιανικὲς ἐορτὲς καὶ τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων λειψάνων ἀναδεικνύεται ἓνας ἐνσώματος πολιτισμός, ποὺ σκοπὸ ἔχει τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στὸ καθ' ὁμοίωσιν.

Ἀπέναντι στὸ ἀνώνυμο πρόσωπο τῆς ψηφιακῆς ἐποχῆς, ἡ ὀρθόδοξη θεολογία προβάλλει τὴν ἐπωνυμία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, τὸ ὁποῖο καταξιώνεται μέσα ἀπὸ τὶς διανθρώπινες σχέσεις³³. Ἀρκετοὶ ἐξ ἄλλου κοινωνικοὶ ἀνθρωπολόγοι δίνουν ἔμφαση στὶς σχέσεις καὶ ὄχι τόσο στὸ ὑποκείμενο, θέλοντας νὰ τονίσουν ὅτι οἱ κοινωνικὲς σχέσεις μὲ τοὺς συνανθρώπους δημιουργοῦν τὴν αἴσθηση εὐθύνης ἀπέναντι στὸ διαφορετικὸ³⁴. Καλούμαστε ἐπομένως σήμερα νὰ ἐξασκήσουμε καὶ νὰ

30. Εἶναι γεγονός πάντως ὅτι στήν ὀρθόδοξη θεολογία τὰ τελευταῖα χρόνια γίνεται ὅλο καὶ περισσότερο λόγος γιὰ τὸν «πολιτισμὸ τῆς σάρκωσης», μὲ βάση ἀναφορὰς τὸ γεγονός τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ στήν κτίση καὶ στήν ἱστορία. Ἐνδεικτικὰ βλ. Χρ. Σταμούλης, *Ἔρως καὶ Θάνατος. Δοκιμὴ γιὰ ἓναν πολιτισμὸ τῆς σάρκωσης*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2009.

31. Στ. Σ. Φωτίου, «Πνευματικότητα καὶ βιωσιμότητα ἐν μέσῳ κοινωνικῶν προκλήσεων», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας* 24 (2018), σ. 193: «Ὁ πιστὸς συναντᾷ ἓναν Θεὸ ποὺ ἐνανθρώπησε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ φανερώσει ἑνσαρκὰ τὴν ἀλήθεια. Στὸ πρόσωπο, τὴ διδαχὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ φανερῶνται ἡ ὄντως ζωὴ, ἡ ζωὴ ποὺ νικᾷ κάθε μορφή θανάτου – πνευματικὸ, κοινωνικὸ, βιολογικὸ. Ὁ χριστιανὸς δὲν χρειάζεται νὰ δραπετεύσει ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ γιὰ νὰ μετοικήσει σὲ πλατωνικοὺς οὐρανούς ἀλλά, ἐδῶ καὶ τώρα, σὲ αὐτὸν τὸν χῶρο καὶ σὲ αὐτὸν τὸν χρόνο, μπορεῖ νὰ κοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ βιώσῃ τὸν γλυκασμὸ τῆς ὑπαρξεως».

32. Ἰω. Πέτρου, *Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη*, ἐκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 58.

33. Ν. Ματσούκας, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Γ'. Ἀνακεφαλαίωση καὶ Ἀγαθοτοπία. Ἐκθεση τοῦ οἰκουμενικοῦ χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 350-351.

34. Κ. Ζορμπᾶς – Μ. Τσικριτσῆς, «Ἡ νέα φιλοσοφία τοῦ Facebook καὶ τοῦ Blog...»,

διασφαλίσουμε τις ἀρχές τοῦ ἐπωνύμου προσώπου γιὰ νὰ στηρίξουμε τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Μὲ τις ἀρχές αὐτὲς ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶναι ἱκανός: α) νὰ καλλιεργῇ τὸν στοχασμό του γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς, β) νὰ ἐπιτρέπει τὸν ἀναστοχασμό, γ) νὰ ἀναπτύσσει κριτική θεώρηση, δ) νὰ συνεισφέρει στὴ φρόνιμη χρῆση τῶν προσωπικῶν δεδομένων ἐνδυναμώνοντας παράλληλα τὴν κρίση, ἄρα καὶ τὴν ἐλευθερία του, καὶ ε) νὰ ἐκδηλώνει ἄμυνα ἀπέναντι στὸν ἐκφυλισμὸ τῆς δημοκρατίας³⁵.

Εἶναι πλέον καιρὸς ποῦ, ἀπέναντι στὶς προκλήσεις τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ὀφείλει νὰ ὀρθώσῃ τὸ ἀνάστημά της καὶ νὰ διατρανῶσιν τὴν ἀλήθεια της γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμον ὁλόκληρο³⁶. Ἡ εἰκονικὴ ἀσώματη πραγματικότητα ὁδηγεῖ στὴ σύγχρονη εἰδωλολατρία, ἀφοῦ ἡ ψηφιακὴ εἰκόνα μετατρέπῃ τὰ ἄτομα σὲ εἰδῶλα ἐξεικονίζοντας ἓνα ἀποπροσωποποιημένο ὑποκείμενο ποῦ ἐπιζητεῖ τὴ λατρεία καὶ τὴ θεοποίησή του³⁷. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν αἰσθήσεων στὴν ψηφιακὴ νεωτερικότητα, ἡ μεταβάση δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐνσώματη ἀφή στὴν ἀσώματη ὄραση, ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο βασικὲς δεξιότητες τῶν διανοητικῶν του σχέσεων. Ἡ ἱκανότητα τῆς ἐνσυναίσθησης, τῆς συγχώρεσης, τῆς εἰλικρίνειας, τῆς ἐμπιστοσύνης, τῆς ἀξιοπιστίας καὶ τῆς ἀγάπης, ποῦ μαθαίνονταν καὶ γίνονταν βίωμα μέσῳ τῶν συναισθημάτων,

ὁ.π., σ. 90.

35. Θ. Τάσης, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμός...*, ὁ.π., σσ. 17-18.

36. Ἰω. Πέτρου, *Θρησκεία & Κοινωνία. Κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν σχέσεων θρησκείας καὶ κοινωνίας στὴ σύγχρονη πραγματικότητα*, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 79: «Μποροῦν, βέβαια [ἐνν. οἱ θρησκείες], κάτω ἀπὸ ὁρισμένες προϋποθέσεις νὰ συμβάλουν στὴν καλλιέργεια ἠθικῶν ἀξιῶν στὴν ἀντιμετώπιση προβλημάτων προσφέροντας βοηθητικὸ ἔργο. Ὅπως γίνεται κατανοητὸ εἶναι ἄλλο τὸ νόημα τοῦ “ἀντιμετωπίζω” τὰ προβλήματα τῆς κοινωνίας, καὶ διαφορετικὸ ἐκεῖνο τοῦ “συμβάλλω στὴν ἀντιμετώπισή τους”». Γ. Κουννούσης, *Ἄνθρωπος καὶ Κοινωνία στὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης*, (Διδακτορικὴ Διατριβή), ἐκδ. Κυπροπαίδεια, Λευκωσία 2015, σσ. 99-119.

37. Θ. Τάσης, *Πολιτικὲς τοῦ βίου II: Ἡ ἐπιμέλεια ἐαυτοῦ στὴν εἰκονιστικὴ κοινωνία*, ὁ.π., σσ. 314-315: «Ὡστόσο τὸ εἰκονιστικὸ ὑποκείμενο διάγει συγχρόνως στὴν ψηφιακὴ πραγματικότητα βίους οἱ ὁποῖοι ἀλληλοδιαπλέκονται. Ἔτσι εἶναι διαφορετικὴ ἡ εἰκόνα του στὰ κοινωνικὰ μέσα δικτύωσης ἢ σὲ ἓνα παιχνίδι ἀπὸ τὴν εἰκόνα του στὶς σχέσεις τῆς φυσικῆς πραγματικότητος. Γιὰ παράδειγμα, τὸ προφίλ στὸ Facebook ἀντιστοιχεῖ στὸ πῶς θέλει νὰ τὸ βλέπουν οἱ ἄλλοι καὶ ὄχι κατ’ ἀνάγκην σὲ αὐτὸ ποῦ θέλει νὰ εἶναι ἢ νὰ γίνῃ [...]. Τὸ Facebook εἶναι ἓνας τόπος συνάντησης εἰδωλολατρῶν».

σωματικά δηλαδή, και βοηθοῦσαν στὴ διαπροσωπικὴ ἐπικοινωνία μέσω τῆς συνάντησης καὶ τοῦ διαλόγου ἔχουν στὶς ἡμέρες μας ἐξασθενήσει³⁸.

Ἡ πλέον δυναμικὴ θεώρηση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας γιὰ τὸν κόσμον εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀντιλαμβάνεται τοὺς ἀνθρώπους ὡς πρόσωπα ποὺ εἶναι ἐλεύθερα νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ προϋποθέτει ταυτόχρονα τὴν ἀνάληψη τῆς εὐθύνης γιὰ τὶς ὅποιες ἐπιτυχίες ἢ ἀποτυχίες τῶν ἐπιλογῶν ἀπὸ μέρους τῶν ἀνθρώπων³⁹. Ἡ σύγχρονη κοινωνία ποὺ διακρίνεται γιὰ τὴ ρευστότητα τῶν καιρῶν⁴⁰ ζητᾷ ἐπιτακτικὰ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν θεμελιακῶν ἠθικῶν ὅρων, ὅπως αὐτὲς ἐκφράσθηκαν στὴν κοινωνικὴ ἠθικὴ σὲ παγκόσμιον ἐπίπεδο, γιὰ μία βιώσιμη κοινωνία μὲ ἴσους ὅρους γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως εἶναι ἡ ἐλευθερία, ὁ σεβασμὸς τῆς προσωπικότητος τοῦ ἄλλου καὶ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη⁴¹. Δίπλα σὲ αὐτὲς τοποθετοῦνται οἱ ἀρχὲς τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας, τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, τῆς κοινωνικῆς μαρτυρίας καὶ τῆς ἀλληλεγγύης⁴².

Τὶς ἀπαντήσεις στὰ βασικὰ ὑπαρξιακὰ ἐρωτήματα καὶ τὴ νοηματοδότηση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ στὴ διατύπωση μιᾶς ὀρθῆς ἠθικῆς πρότασης γιὰ τὸν σύγχρονο πολιτισμὸ μπορεῖ νὰ τὶς δώσει ἡ θρησκεία. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία προβάλλει τὴ συλλογικότητα ἀπέναντι στὸν ἀτομικιστικὸ πολιτισμὸ τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ. Μεταδίδει τὶς ἀξίες τῆς ὑπευθυνότητος, τῆς συμμετοχῆς, τοῦ σεβασμοῦ σὲ κανόνες

38. Θ. Τάσης, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμὸς...*, ὅ.π., σσ. 32-39.

39. Θ. Τάσης, *Ψηφιακὸς ἀνθρωπισμὸς...*, ὅ.π., σ. 47: «Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἀπρόσωπα καὶ ἐναλλάξιμα μέλη μιᾶς ὁλότητος, ἀλλὰ μοναδικὲς προσωπικότητες ποὺ εἶναι ὑπεύθυνες γιὰ τὸ βίον τους».

40. Ὁ Bauman κάνει λόγο γιὰ μόνιμο καὶ ἀδιάπτωτο καθεστῶς ἀβεβαιότητος ὑπὸ τὸ ὁποῖο ζεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὴν προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος. Βλ. Z. Bauman, *Ἡ μετανεωτερικότητα καὶ τὰ δεινὰ της*, Γ. Λυκιαρδόπουλος (ἐπιμ.), μετάφρ. Γ.-Ἱ. Μπαμπασάκης, ἐκδ. Ψυχογιός, Ἀθήνα 2002, σ. 52. Ἄλλου ἀναφέρεται στὸ αἶσθημα τῆς διαρκοῦς καὶ φοβικῆς ἀβεβαιότητος σὲ μιὰ Ρευστὴ Νεωτερικότητα· ὁ ἴδιος, *Ρευστὸς Φόβος*, μετάφρ. Γ. Καράμπελας, ἐκδ. Πολύτροπον, Ἀθήνα 2007, σσ. 173-213.

41. Χρ. Τσιρώνης, *Παγκοσμιοποίηση καὶ Τοπικὲς κοινότητες. Συμβολὴ στὴν Κοινωνικὴ Ἠθικὴ καὶ τὸ Κοινοτικὸ Ἔργο*, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 14.

42. Z. Bauman, *Παράπλευρες ἀπώλειες. Κοινωνικὲς ἀνισότητες στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης*, Θ. Παπαδέλλης (ἐπιστ. ἐπιμ.), μετάφρ. Εὐα Παπαδέλλη, Ἐκδόσεις τοῦ Εἰκοστοῦ Πρώτου, Ἀθήνα 2012, σσ. 119-120· Γ. Κουνούσιης, «Μαρτυρία πίστεως στὴ σύγχρονη κοινωνία», στό: Στ. Σ. Φωτίου (ἐπιμ.), *Τί σημαίνει νὰ πιστεύεις σήμερα*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2018, σσ. 63-71.

και μέτρα, της ειλικρίνειας και της συνεργασίας με άτομα διαφορετικών πολιτισμών⁴³. Ιδιαίτερα στη χρήση των διαδικτυακών εφαρμογών και μέσων προβάλλει τον προσωπικό εμπλουτισμό και την αποφυγή επιπολαιότητων με τις σωστές επιλογές, πράγμα που θα οδηγήσει τους ανθρώπους στον σεβασμό, στη στάση ευθύνης και στη δέσμευση της μη πρόκλησης βλάβης απέναντι σε κάθε άνθρωπο, καθώς και στο φυσικό περιβάλλον⁴⁴.

Συμπερασματικά, οφείλουμε να απομυθεύσουμε την ψηφιακή τεχνολογία και να τη θεωρήσουμε ως ένα τεχνολογικό μέσο βελτίωσης της καθημερινής μας ζωής, αποφεύγοντας την ανάδειξή της ως αὐτοσκοπού. Ταυτόχρονα, είναι επιτακτική ή ανάγκη να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για μία ισορροπημένη χρήση του διαδικτύου, επειδή η αλόγιστη χρήση του ἐγκυμονεί ἀρκετούς κινδύνους. Για την προστασία κυρίως των παιδιών θεωρείται κομβικής σημασίας η μετάδοση αρχών, αξιών και κανόνων για την ασφαλή τους ανάπτυξη, ή οποία θα συμβάλει στη μείωση των συνεπειών για τους ίδιους και την κοινωνία⁴⁵. Στο σημείο αυτό, οι παραδοσιακοί θεσμοί της κοινωνίας που δοκιμάστηκαν και ἄντεξαν στο ιστορικό γίγνεσθαι, –τὸ σχολεῖο καὶ ἡ Ἐκκλησία–, μπορούν να βοηθήσουν θετικά στην ἀπάλειψη των σύγχρονων ἠθικῶν προκλήσεων που ἀναδύονται ἀπὸ τὴν ἐκτεταμένη καὶ χωρὶς ὅρους καὶ ὅρια χρήση τοῦ διαδικτύου. Καὶ οἱ δύο θεσμοὶ λειτουργοῦν ὡς κοινότητες που βοηθοῦν τὰ μέλη τους νὰ ἐσωτερικεύουν τὰ κίνητρα, τὴ νομιμοποίηση καὶ τὶς ἀρχές

43. Β. Σαμάρρα, «Ἀσφαλὴς χρήση τοῦ διαδικτύου – ἀναγνώριση τοῦ προβλήματος, πρόληψη καὶ προστασία», στό: *Νέες Τεχνολογίες & Οἰκογένεια*, ὅ.π., σ. 117.

44. Χρ. Τσιρώνης, «Ἡ ἀντινομία τῆς οἰκειότητος: Ἐπικοινωνία καὶ ἀποξένωση στὸ διαδίκτυο», ὅ.π., σσ. 272-273.

45. Χρ. Ἀνδρας, «Παραβατικότητα καὶ ἐθισμὸς στὸ διαδίκτυο», ὅ.π., σσ. 74-75: «Ἡ προσπάθεια ἀποτροπῆς πιθανοῦ ἐθισμοῦ καὶ παραβατικῶν συμπεριφορῶν στὸ διαδίκτυο οφείλει νὰ ἔχει στὸ κέντρο τῆς μιᾶς λογικῆς κοულτούρα πού θὰ τὴν ὀνόμαζα “ὕμνο στὴν πραγματικὴ ζωὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο”. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶναι σημαντικό νὰ καλλιεργήσουμε μιὰ ισορροπημένη ἀνάπτυξη τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Τὸ παιχνίδι, ὁ ἀθλητισμός, ἡ ἐπαφὴ μὲ τὴ φύση ἀποτελοῦν παράγοντες ἐμπέδωσης ἰσορροπίας [...]. Ἐπιπλέον, “ὕμνος στὴ ζωὴ” σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρώνεται ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὸ ἐγὼ του καὶ συναντᾷ τὸν ἄλλον. Ἡ χαρὰ τῆς συνάντησης τοῦ ἄλλου, τῆς ἀλληλεπίδρασης μὲ τὸν φίλο, μὲ τὸν ἄγνωστο εἶναι ἀξία καὶ πλούτος ζωῆς. Ἡ διακινδύνευση τῆς σχέσης μὲ τὸν φίλο, ἡ πιθανὴ ἀπόρριψη, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρὰ τῆς ἀποδοχῆς ἀξίζουν τὸν ἀγῶνα μας».

τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς⁴⁶. Ἐπομένως, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στὴν κοινωνικοποίηση τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ καλλιεργοῦν τὴν ἀναζήτηση, τὴν ἀμφισβήτηση, τὴν ἀνακάλυψη, τὴν αἰτιολόγηση καὶ τὴ συλλογικότητα. Εἶναι ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ συμβάλλουν στὴν οἰκοδόμηση τοῦ μελλοντικοῦ ἐνεργοῦ πολίτη σὲ μιὰ εὐρυθμὴ καὶ εὐνομούμενη κοινωνία. Ἰδιαίτερα ἡ Ἐκκλησία, ὀφείλει στὴν ὕστερη νεωτερικότητα νὰ συμβάλει μὲ τὶς ἐνοριακὲς κυρίως δράσεις της στὴν ἀνάδειξη ἑνὸς ἐνσώματου πολιτισμοῦ, στὸν ὁποῖον ὁ νεωτερικὸς ἄνθρωπος θὰ συνυπάρχει ὡς πρόσωπο μὲ τὸν κάθε ἄλλον, θὰ ἀνακαλύπτει καινούργιες πτυχὲς τῆς προσωπικότητάς του καὶ θὰ συγκρούεται μὲ τὸν ἐγωιστὴ ἐαυτό του γιὰ χάρη τοῦ γενικώτερου καλοῦ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Στὶς δράσεις αὐτές, ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐνεργὸ ὑποκείμενο θὰ ἀνακαλύπτει καὶ πάλι τὴ σημασία καὶ τὴ χαρὰ τοῦ ὕλικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χώρου ποὺ τὸν περιβάλλει καὶ ταυτόχρονα θὰ καλλιεργεῖ τὶς αἰσθήσεις του καὶ θὰ συνειδητοποιεῖ τὴ σωματικότητά του, νοσηματοδοτώντας ἐκ νέου τὴ ζωὴ του. Καθῆκον τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἰδιαίτερα τῶν νέων, εἶναι ἡ ἐνεργὸς ἔνταξή τους στοὺς δύο θεσμοὺς καὶ ἡ πρόσληψη τῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιῶν τους –καὶ ὅχι ἀπλῶς ἡ παρακολούθηση χωρὶς ἐνδιαφέρον τῶν τεκταινομένων– γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν κατάλληλων δεξιοτήτων ποὺ θὰ τοὺς στηρίξουν γιὰ μία ἰσορροπημένη καὶ εὐτυχισμένη ζωή.

SUMMARY

The modern man in the digital era:
anonymous individual or named personhood?

By George Kounnousiis, PhD
Theological School of the Church of Cyprus

Anonymity on the internet offers the “safety” for everyone to operate above laws and moral principles, thus turning the virtual world into

46. Γ. Κουννούσις, «Σχέσεις καὶ σχάσεις στὴ σύγχρονη νεωτερικὴ κοινωνία», στό: Στ. Σ. Φωτίου (ἐπιμ.), *Χαράγματα γιὰ τὸν σύγχρονο κόσμο*, [Θεολογικὰ Δοκίμια 10], Κέντρο Μελετῶν Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου, Λευκωσία 2020, σσ. 50-51.

an inhumane world. Many of the crimes that mainly affect children and young people arise from the misuse of digital technology and the exploitation of many social media by cunning intermediaries.

In this research, the consequences of Liquid Modernity in the life of modern human were examined through modern social theories and how they are experienced in an online world that is not confined to national borders, but has global dimensions. The social dimensions of modern social media and how they contribute to the dehumanization of society were further analyzed.

The digital revolution is the upcoming era following the Industrial Revolution. According to Auguste Comte's theory that dominated the 19th and 20th centuries, science would provide all the solutions to the problems of modern man. A theory that pushed people away from religion and its values, while in several cases a hostile attitude towards it was also manifested. On the same wavelength, in the 21st century many believe that technology will provide the solutions to the problems of man in the digital era. Technology is deified and human once again replaces God himself.

A key topic analyzed is the transition from technology to ontology. The answers to the problems of modern human will be given by the theology of the incarnation with the transformation of matter. Emphasis was placed on the value of life and the proper use of technology. Moreover, in order for human to move from anonymity to name, from individual to personhood, emphasis will be placed on the theology of the person of orthodox Christian teaching and how it contributes to a more humane society. In conclusion, only when human acquires smooth social relations with his fellow human beings in real life, can he behave as a personhood in the digital era.